

Nye rettskilder til forståelse av psykisk helsevernloven

RUS OG PSYKISK HELSE 2024

Aslak Syse
Prof.em.

Disposisjon

Endringer i lov og forskrift

De siste HR-dommene fra 2018 til 2023

Det er to HR-dommer om strafferettslig
utilregnelighet fra 2023, men disse
kommenteres ikke

Mæland-utvalgets rapport og kommentarer til
denne

Opptrappingsplanen

Kort om sivilpsykiatri og strafferettspsykiatri

Mulig (lovmessig) utvikling framover

Lov og forskrift

2021 til 2024:

Kun endringer av formell karakter

- Fylkesmann til statsforvalter (Kommunal- og moderniseringsdepartementet)
- Sivilombudsmann til Sivilombud (Justisdepartementet)

Dessuten:

Dette med individuell plan og felles forskrift innen velferdslovgivningen (Kunnskapsdepartementet)

HR-2018-2204-A

Legger **FARV** til grunn

HR siterer Hdirs rundskriv:

- evnen til å uttrykke et **v**alg
- evnen til å **f**orstå informasjon som er relevant for beslutningen om helsehjelp
- evnen til å **a**nerkjenne informasjonen i sin egen situasjon, spesielt i forhold til egen lidelse og mulige konsekvenser av behandlingsalternativ
- evnen til å **r**esonnere med relevant informasjon i en avveining av de ulike behandlingsalternativ.

HR-2020-1167-A

Spørsmålet om samtykkekompetanse kom opp i en dom om fortsatt tvungent vern av en pasient med alvorlig spiseforstyrrelse. Hva gjelder samtykke-spørsmålet, viste den bare til HR 2018-2204.

Dommen presiserer hva som ligger i begrepet «fare for eget liv» i phvl. § 3-3 nr. 4 andre punktum. Førstvoterende for flertallet på fire dommere klargjorde at unntaket ikke er begrenset til å gjelde fare for selvmord, men også inkluderer tilfeller der det foreligger en nærliggende og alvorlig fare for pasientens liv uten at dette er knyttet til selvmordsfare.

HR-2021-1263-A

En kvinne underlagt tvungen helsehjelp på sykehjem etter pbrl. § 4 A-5 ønsket at vedtaket skulle oppheves. Hun hadde sammensatte og omfattende helseproblemer som i stor grad var forårsaket og forsterket av langvarig alkoholmisbruk.

Høyesterett fant henne ikke samtykkekompetent etter pasientrettighetsloven § 4-3, og vilkårene i pasientrettighetsloven § 4 A-3 andre ledd ble ansett oppfylt.

Tvungen helsehjelp var nødvendig og forholdsmessig for å unngå vesentlig helseskade, idet en utskrivning med stor sannsynlighet ville innebære at hun falt tilbake til gammelt drikkemønster, noe som kunne få dødelig utgang også på kort sikt.

HR-2023-2018-A

En 49 år gammel mann med alvorlig sinnslidelse hadde i lengre tid vært underlagt tvungent psykisk helsevern uten døgnopphold og uten tvungen medisinerer. Ville han ved utskrivning kunne utgjøre «en nærliggende og alvorlig fare for «andres liv eller helse»?

Spørsmålene gjaldt nærstående's psykiske helse. Hensynet til de mindreårige barna tillagt stor vekt

Pasientens ønske om og motivasjon for å gå over på et alternativt behandlingsopplegg uten tvang, kunne ikke vektlegges så lenge han verken er tilbudt eller utredet for et slikt behandlingstilbud.

UNIVERSITY
OF OSLO

2017-endringene, og bruk av psykisk helsevern, evaluert av Mæland-utvalget

RAPPORTJUNI 2023

**BEDRE BESLUTNINGER,
BEDRE BEHANDLING**

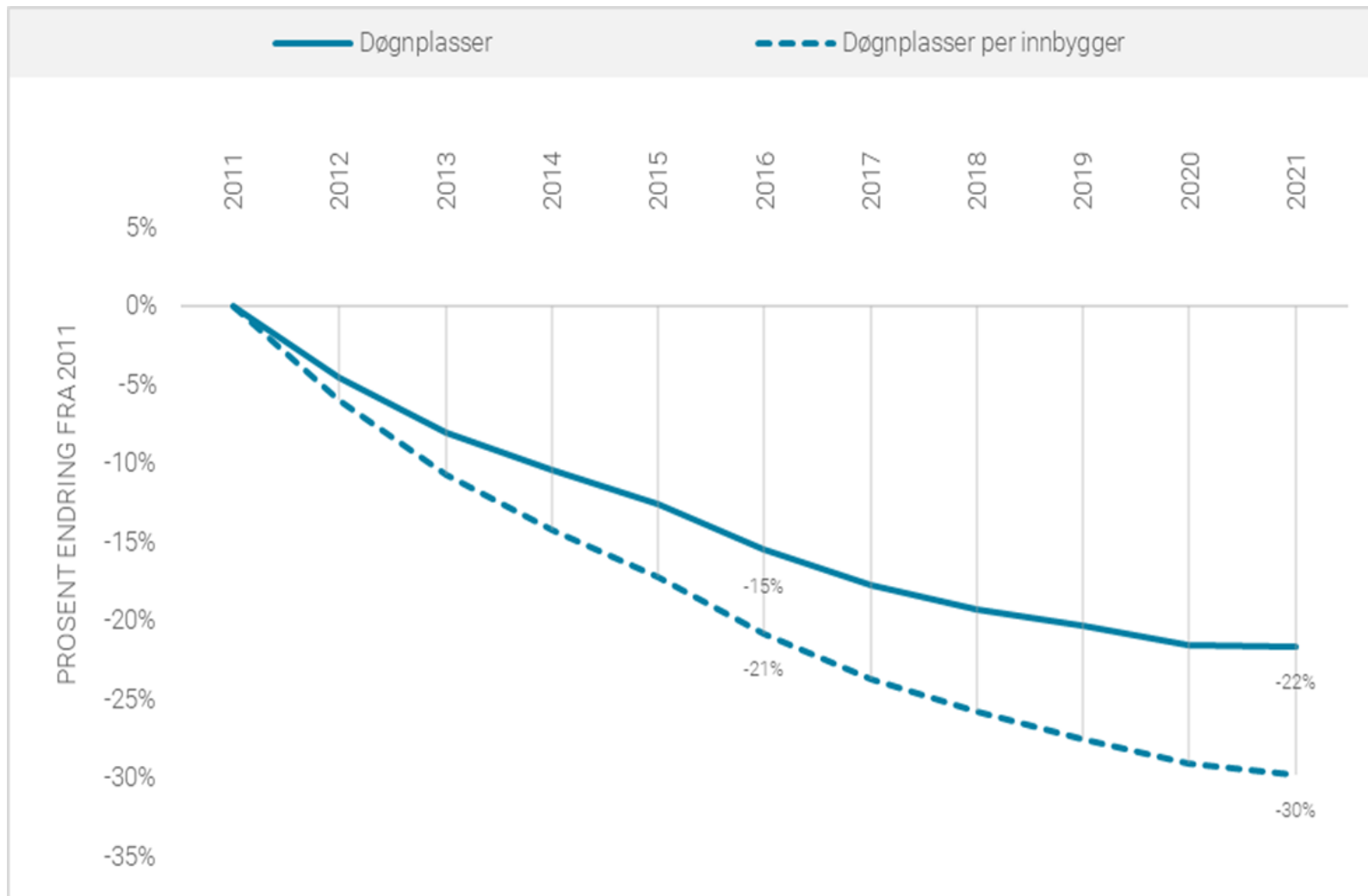
EKSPERTUTVALG OM SAMTYKKEKOMPETANSE

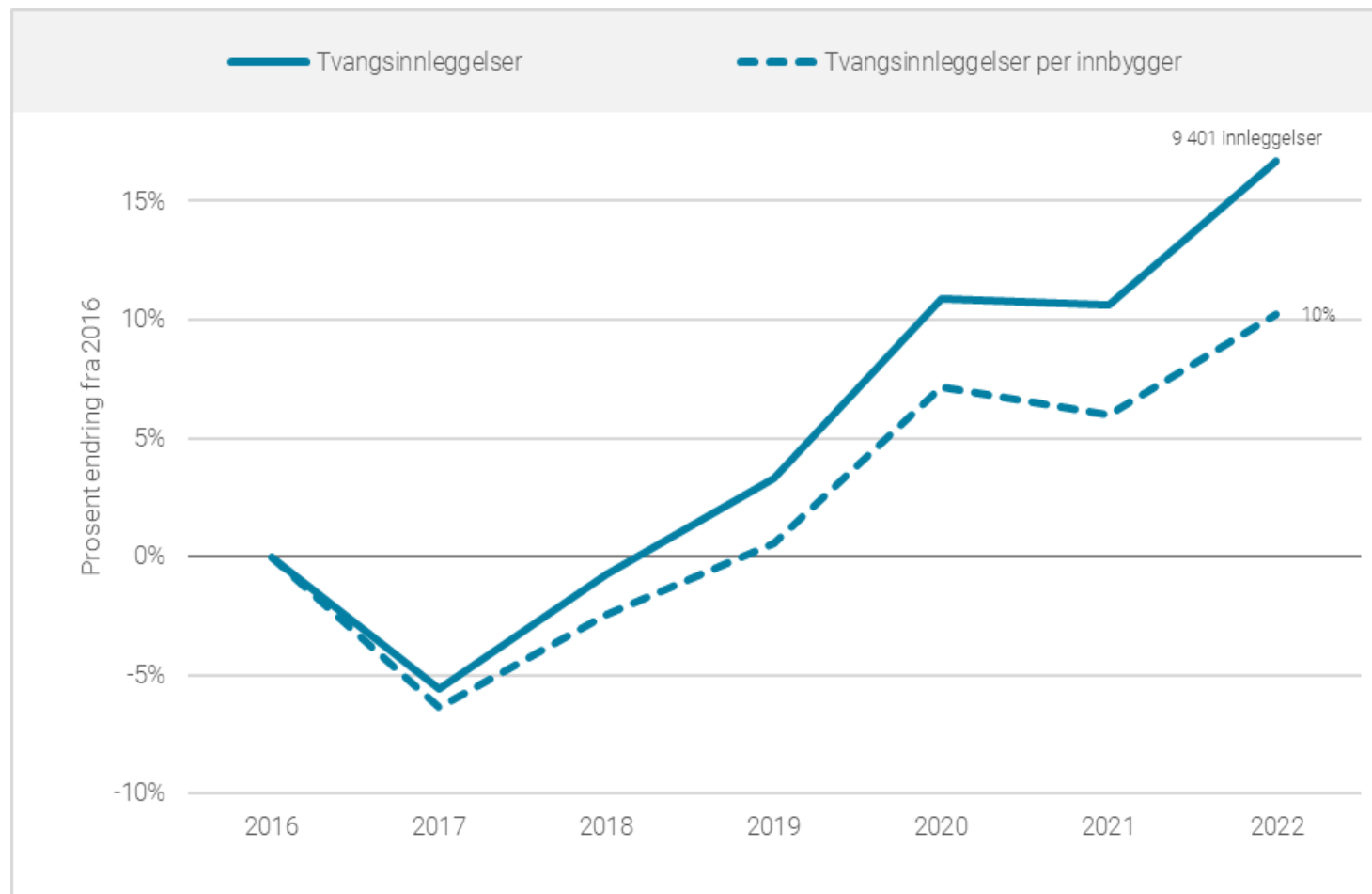
Enstemmig: 33 tiltak – 14 har rettslig karakter og krever lovendringer

- Kurante lovforslag: Endre samtykkekompetanse til beslutningskompetanse, utvide formålet i phvl. § 1-1 for å «sikre behandling av god kvalitet», pbrl. § 4-3 gjøres «diagnosenøytral»
- Utrede: Fra «åpenbart» til «overveiende sannsynlig» som beviskrav i kompetansevurderingen; videre skal konsekvenser av pasientens beslutning vektlegges i kompetansevurderingen; lege/psykolog kan vedta frivillig vern av ikke-kompetente pasienter som avfinner seg (pbrl. § 4-6 (2)); plikt til å innhente komparentopplysninger; rollefordeling m/m. psykisk helsevern, kommune- og justissektoren; spørsmål knyttet til taushetsplikten; pårørendes rettigheter

Nedbygging av døgnplasser i psykisk helsevern 2011–2021 (22 %; 30 %)

Antall tvangsinnleggelseser i psykisk helsevern 2016–2022 (18 %; 10 %)

Det nedbrutte skillet sivilpsykiatri/ strafferettspsykiatri har betydning

Fra 1998 til 2018 ble antallet sengeplasser i psykiatrien i Norge redusert fra 6.276 til 3.359, Antall fengslede også redusert; fotlenker

Samtidig er antallet som er dømt til psykisk helsevern i Norge økende. De siste seks årene har antallet som er dømt til psykisk helsevern i Norge økt fra 141 til 231

Strafferetten gir politi/påtalemyndighet noe de nærmest oppfatter som **instruksmyndighet vedrørende det sikkerhetsmessige**. Ressurser må flyttes fra behandling til samfunnsvern

Hva med utviklingen framover?

Mæland-utvalget s. 114 «Utvalget har blitt informert om en rapport om sikkerhetspsykiatriens fremtid som er under utarbeidelse. Ifølge denne rapporten er prognosen for antall pasienter på DTPH at de vil øke fra rundt 440 ved utgangen av 2023 til rundt 1 000 pasienter ved utgangen av 2033.

Utvalget ser **med stor bekymring** på denne prognosen, men er ikke kjent med hvilke forutsetninger den bygger på. Det finnes ingen tilsvarende prognoser for hvor mange pasienter som blir innlagt etter phvl. § 3-3 og som vil oppfylle farlighetsvilkåret i tiden fremover»

Meld. St. 23

(2022–2023)

Melding til Stortinget

Opptappingsplan for psykisk helse (2023–2033)

«Vurdere ensomhet inn i folkehelsesloven
når den revideres»

Nye endringer? – Tvangslovutvalget

Tvangslovutvalget – oppnevnt 17. juni 2016

Leder: Professor Bjørn Henning Østenstad,
Universitetet i Bergen. 14 medlemmer

- Sammensatt av medlemmer som representerer brukere og pårørende, ulike profesjoner og ulike deler av helse- og omsorgstjenesten.
- En samlet gjennomgang av tvangsreglene i helse- og omsorgssektoren. Spesielt bedt om å vurdere behov for å tilpasse reglene til barns og unges særlige behov og rett til beskyttelse
- Avga NOU 2019: 14 til statsråd Høie juni 2019

Mens vi venter på en evt. tvangsreduksjonslov

- **Mæland-utvalget**: Har evaluert regelendringene fra 2017 for å se om regelendringene er «gått for langt» ut fra hensynet til samfunnsvernet. 280 s.
- **25. juli-utvalget**: Har evaluert informasjonsdeling og samhandling mellom politiet og PST, internt i politiet, samt informasjonsdeling mellom politiet og helsevesenet inklusive psykisk helsevern.
- **Ekspertutvalg**: Har vurdert inkorporering av KFR/CRPD i norsk rett. Flertallsinnstillingen (2–1): Inkorporeres i MR-loven. Mindretallet (ikke inkorporering, evt. i diskrimineringsloven

Nye forslag – Straffereaksjonsutvalget

Oppnevnt 21. juni 2023 – Frist 1. september 2024

Regjeringen ønsker å finne helhetlige løsninger for innsatte og domfelte med alvorlige psykiske lidelser. Derfor har regjeringen satt ned et offentlig utvalg som skal gjennomføre en bred evaluering av forvaring, overføring til tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg. Utvalget skal utrede hvordan innsattes helse, særlig med vekt på alvorlige psykiske lidelser eller utviklingshemming, best kan ivaretas under varetekt, straffegjennomføring og ved tilbakeføring til samfunnet

Status februar 2024

- Ønsket om nedtoning tvang ved endringer i psykisk helsevernloven; jf. NOU 2011: 9 og Prop. 147 L (2015–2016). I kraft september 2017. Men dette har ikke slått til
- Klart for flere straffedømte i psykiatrien, Prop. 122 L (2014–2015) – i kraft oktober 2016. Dette har slått til. Ikke bare farlige, men også bryssomme/plagsomme
- Uklart hvilke menneskerettslige forpliktelser som gjelder og Norges «MR-frihet»; CRPD (med to særlige norske erklæringer); Europarådet og EMD
- Hva skjer med Tvangslovutvalget?, og Frøstrup-utvalget?
- Fortsatt nedbygging av sengeplasser – og sykehus?, og fortsatt økt antall domfelte og færre med behandlingsbehov?

Takk for oppmerksomheten!

